

PETRU CARAMAN ȘI OVIDIU BÂRLEA

Dintre cei 35 de folcloriști și etnografi români care i-au scris lui Petru Caraman, ale căror misive sunt publicate în volumul Petru Caraman, *Correspondență*, II (Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere, notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016), doar patru dintre ei au avut relații mai strânse, științifice și prietenești cu el: Ovidiu Bârlea, Ion Diaconu, Ion Mușlea și G. T. Kirileanu. Între aceștia, primul ocupă un loc special: etnologul ieșean i-a citit mai multe lucrări și și-a spus opinia asupra lor, iar Ovidiu Bârlea a scris despre Caraman în *Istoria folcloristicii românești* (1974, p. 505-509), a prefăcut ediția Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, îngrijită de Silvia Ciubotaru (Editura Minerva, 1983), a prefăcut, de asemenea, studiul *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic, ca emanație a sursei folclorice* (1994), a îngrijit, împreună cu Ion H. Ciubotaru, ediția *Studii de etnografie și folclor* (Postfață, indice și bibliografie de Ion H. Ciubotaru, Editura Junimea, 1997), în fine a scris articolul *Petru Caraman octogenar*, care avea să apară, din cauza cenzurii, nu la momentul aniversar, ci mai târziu, în ultimul volum amintit mai sus.

Din scrisorile pe care P. Caraman i le-a trimis prietenului de la București s-au păstrat doar șase: septembrie 1966, octombrie 1966 (două scrisori), 16 ianuarie 1968, 1 martie 1968 și 1 aprilie 1976. Explicația acestei puținătăți o găsim în scrisoarea din octombrie 1966 a lui P. Caraman: „Aflați că eu mă număr printre acei cetățeni ai României socialiste care nu știu niciodată dacă scrisorile trimise de ei ajung la destinație. Nu credeți că vă spun ceva de domeniul fanteziei, ci, din nefericire e vorba de fapte demonstrate documentar.

În adevăr, țara are o instituție care se cheamă Securitate și care, după cum ne indică numele, ar trebui să aibă ca unic și suprem obiectiv asigurarea securității patriei. Ei bine, la Iași, această instituție nu socoate că-și împlinește mai conștiincios misiunea sa decât ocupându-se de mine. În consecință, mă urmărește în toate chipurile ca să vadă dacă nu pun în primejdie statul, dacă nu comit vreun act de trădare... Nu glumesc deloc, deși ar părea incredibil ceea ce spun, dar m-a vizitat

securitatea în persoană acasă. Ba am fost chemat în câteva rânduri și la Securitate... Și culmea, un grad înalt de acolo – un ofițer superior, Dumnezeu! – a crezut că poate să-mi deie lecții de patriotism și să mă-nvețe cum să mă port, să mă amenințe terorizant ca-n plină epocă staliniană. Se-nțelege că nu i-am rămas deloc dator și nu m-am lăsat intimidat de rățoielile acestui inconștient agramat, care mi-a lăsat impresia unei odioase brute ce dezonorează această instituție a țării, deja grav compromisă de trecutul ei nu prea depărtat”.

Avem deci explicația faptului că multe scrisori ale sale către Ovidiu Bârlea n-au ajuns la acesta. Cu siguranță că P. Caraman n-a lăsat fără răspuns cele 26 de scrisori ale lui Ovidiu Bârlea. Dacă nu cumva și ale acestuia au fost mai multe. Ediția cuprinde 4 scrisori din 1966, 8 din 1967, 4 din 1968, 2 din 1969, 4 din 1970, 2 din 1971, una din 1973 și o alta din 1978.

Dintre seniorii de atunci, doar Petru Caraman și Ion Mușlea au cunoscut foarte bine și au dat verdicte de mare autoritate asupra operei lui Ovidiu Bârlea. Verdicte, în unele cazuri, exprimate fără menajamente, cum este opinia lui Petru Caraman, din prima scrisoare care s-a păstrat, despre articolul *Diferențierea teritorială a liricii populare*, apărut în „Revista de Etnografie și Folclor” (nr. 3, 1967, p. 187-193): „Puneți – scrie el – o problemă foarte interesantă, dar și foarte controversabilă, căci mie nu mi se pare chiar așa de simplă soluția ei cum e dată de dvs. Să știți că nu sunt deloc de acord cu concluziile dvs., pe care le consider de-a dreptul eronate, iar pe dvs., victima unei iluzii, a unor aparențe «très alléchantes il est vrai», dar totuși simple aparențe! Oricât de savant ai trata-o, eroarea rămâne eroare. Dacă privim lucrurile în fond și în adâncime, nu putem ajunge la asemenea concluzii”. Promisiunea că el însuși va trata chestiunea în viitor a rămas doar promisiune. Tot în aceeași scrisoare, P. Caraman se exprimă despre studiul lui Bârlea, *Poveștile lui Creangă* (Editura pentru Literatură, 1967): „A produs asupra-mi – cum era și firesc – cea mai frumoasă impresie. În primul rând, a fost o surpriză nespuse de mare și totodată nespuse de plăcută. Logic s-ar părea că nu trebuie să mă uimească apariția unui studiu atât de substanțial semnat de același folclorist care a publicat de curând marea colecție de basme românești după un criteriu cu totul inovator, nemaiutilizat până acum la noi. Și totuși, uimirea mea a fost îndreptățită, căci una este a culege folclor – chiar în chipul cel mai apropiat de ideal și alta e a scruta tainele creației folclorice cu acea privire analitică profundă, penetrantă de care

faceți dovadă în acest studiu de maturitate științifică ce vă face o onoare”. Despre *Metoda de cercetare a folclorului* (Editura pentru Literatură, 1969), Caraman spune succint că este „o excelentă lucrare”. Îi scrisese lui Bârlea pe larg despre această carte, însă scrisoarea nu i-a ajuns. În cea de a patra scrisoare, din 16 ianuarie 1968, Caraman face aprecieri asupra volumului colectiv *Studii de folclor și literatură* (Editura pentru Literatură, 1967), în care Bârlea este prezent cu amplul studiu *Folclorul în „Țiganiada” lui Ion Budai Deleanu*. Caraman apreciază mai întâi volumul în ansamblul său: „Acest buchet de serioase contribuții folclorice, care a constituit o foarte agreabilă surpriză pentru mine și pentru care nu aflu cuvinte potrivite ca să vă mulțumesc cum se cuvine”. După ce descrie un proces al sorei sale cu un vecin din Vârlezi – Galați, Caraman scrie că a citit cu deosebit interes amintitul studiu al lui Ovidiu Bârlea, în care autorul lui face „dovadă și aici de seriozitate și perspicacitate. E o lucrare solid documentată, pe care o consider foarte utilă, atât sub aspectul preocupărilor poetice – pentru cei ce vor să înțeleagă just această capodoperă a literaturii române – cât și sub cel al preocupărilor pur folclorice”. Caraman adaugă că Ion Budai Deleanu este o veche preocupare a sa și va fi și în viitor.

În scrisoarea din 3 martie 1976, Caraman face aprecieri cu privire la două lucrări ale lui Bârlea: mai întâi la *Mică enciclopedie a poveștilor românești* (Editura Enciclopedică Română, 1976), „care este de fapt o mare lucrare de erudită analiză și în același timp de condensată sinteză a epicei noastre populare în proză. Nimeni altul n-ar fi putut realiza în condiții mai perfecte acest studiu decât dvs., care sunteți cel mai bun cunoscător al creațiilor epico-folclorice în proză, la români, ca unul ce le-ați adunat direct de la sursă într-un impresionant corpus, alcătuit din trei tomuri compacte. Este fără îndoială cea mai bogată colecție din toată literatura noastră folclorică și comparabilă numai cu clasică culegere a lui Ispirescu”. Caraman se referă la *Antologie de proză populară epică* (Editura pentru Literatură, I-III, 1966). Revine în continuare cu aprecieri asupra *Micii enciclopedii*: „*Mica enciclopedie* e un nespus de prețios dar, pe care l-ați făcut etnografiei române și care e merit să rămână. Pentru folcloriștii români, ca și pentru cei streini care se ocupă de studii comparatiste, e deschizătoare de orizont și nespus de bogată în sugestii. Apare evidentă, pentru orice critic obiectiv, nu numai valoarea teoretică a lucrării, dar concomitent și practicitatea ei puțin comună, care dă soluții

prompte celui doritor de a se informa asupra vreunui aspect al poveștilor noastre. Este un izvor serios, de o rară competență, care – sunt sigur – nu va întârzia de a fi apreciat după merit atât de oamenii de specialitate români și streini, cât și de marele public cititor”. În această ultimă scrisoare care s-a păstrat, Caraman trece de la aprecieri privind o carte sau alta a lui Bârlea și formulează aprecieri asupra întregului demers științific de până atunci: „Sunt încântat și entuziast în gradul cel mai înalt de drumul dvs. mereu ascendent, pe ogorul folclorului românesc, pe care-l ridicăți la o treaptă comparabilă cu nivelul investigațiilor de același gen al streinătății celei mai avansate. Dvs. sunteți, în cel mai autentic sens, stâlpul de boltă central al etnografiei române. Iar cititorul român mai are norocul că studiile dvs. de folclor – deși științifice prin excelență – sunt scrise frumos și cristalin, într-o limbă neaoșă, de către un autor înzestrat și cu talent literar”.

Încheiem considerațiile despre scrisorile lui P. Caraman spunând că acesta l-a ajutat pe Bârlea nu doar prin opiniile despre cărți ale acestuia, ci și altfel: i-a comunicat numele unui intermediar, care l-a îndreptat să culegă povești din comunele sucevene Straja și Sucevița, de unde a cules 220 de povești de la câțiva povestitori care, spune el, „dețineau filonul tradițional”.

Între cei doi n-a existat doar un dialog epistolar între anii 1966 și 1978, Bârlea vizitându-l pe Caraman de mai multe ori la Iași, în urma invitațiilor acestuia potrivit cărora prietenul bucureștean este așteptat de camera de oaspeți din casa de pe Fundacul Codrescu a profesorului ieșean. A existat cineva care nu prea se bucura de vizitele lui Bârlea la profesorul Caraman: folcloristul, etnograful și dialectograful vrâncean Ion Diaconu, care-i scria astfel la 1 ianuarie 1967: „Am fost informat că între timp a venit la Iași Ovidiu Bârlea, și cu un redus mandat din partea editurii mele. Bine ai făcut că l-ai primit *rezervat*: este un slujnicar de-al lui Pop, cu care taie și jugulează elementele promițătoare de la Institutul de Etnografie și Folclor (cazul basmologului Corneliu Bărbulescu, și alții mai tineri)”. Formularea „din partea editurii mele” trebuie înțeleasă „din partea Editurii pentru Literatură”, Ion Diaconu dorindu-se reprezentant al lui Caraman la amintita editură. Cât privește îndemnul de a-l primi rezervat pe Ovidiu Bârlea, Petru Caraman era prea bun cunoscător de oameni, ca să-i dea curs. În fine afirmația privind *jugularea* tinerilor este o enormitate. Aceste întâlniri erau pentru Bârlea și un prilej de a revedea Iașul, al cărui farmec – spunea el într-o scrisoare din 12 octombrie 1966 – l-a cucerit: „Nu știu de ce mi-a rămas

Iașul la inimă mult mai mult decât mi-aș fi închipuit și lucrul nu se explică prin faptul că l-am revăzut abia după 17 ani și ceva. Și Iașul, și Ciricul cu lacurile lui împădurite”.

Dacă P. Caraman a comentat cărțile pe care prietenul bucureștean i le trimitea, Bârlea n-a putut să-i răspundă în același fel, pentru că profesorul ieșean n-a reușit să publice, între 1947 și 1978, decât câteva articole și un capitol dintr-o lucrare într-un volum colectiv. Bârlea se revanșează dăruindu-i, pe lângă cărțile sale, cartea lui Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Gengis Khan*, ori căutându-i prin biblioteci bucureștene cărți, precum aceea a lui Carl Gustav Jung despre teoria arhetipurilor și piesa de teatru a lui Victorien Sardou, *Madame Sans-Gêne*. De asemenea, îl informează că în răspunsuri la chestionarele lui B. P. Hasdeu se află puține referiri la descolindat, temă care-l preocupa pe Caraman. La 14 martie 1969 îi scrie că despre descolindat n-a găsit „materiale interesante decât la pițărâi, și sub acest aspect descrierile sunt lacunare în cea mai mare parte”. Îl informează, totodată, asupra stadiului în care se aflau fie cărți ale sale, fie ediții la care lucra (D. Caracostea, *Poezia tradițională română. Balada poporană și doina*, ediția integrală a culegerilor lui At. M. Marienescu, pe care a însoțit-o cu un amplu studiu introductiv).

În *Petru Caraman octogenar* a sintetizat aprecierile sale asupra demersului științific al marelui etnolog, a făcut aprecieri asupra principalelor sale scrieri cunoscute până atunci. Vede în acesta „o figură proeminentă a culturii românești”, un comparatist „înarmat cu cunoașterea unui număr neobișnuit de limbi”, care-i permit „scrutarea familiară a tezaurului cultural al tuturor popoarelor cu care românii au avut legături”, un patriot, un cărturar luminat, un erudit, în alcătuirea căruia erudiția este „o dexteritate de virtuoz, scânteierile, țâșnind tot atât de aprinse ca și cele din *Etymologicum Magnum Romaniae*”. *Colindatul...* (1933), teza sa de doctorat la Cracovia, tipărită acolo în polonă, este „o monografie exemplară pe toată aria multinațională a fenomenului”, în *Descolindatul...* „a rotunjit în felul acesta imaginea globală a obiceiului, așa cum se încheagă el în chip organic din toate articulațiile sale componente”; *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă...* „se resimte de enciclopedismul hasdeian, cât și de stufozitatea celui alt profesor al său, Alexandru Philippide, fără ca aceasta să-i tulbure din limpezimea prezentă în toate scrierile sale”; studiul despre Dimitrie Cantemir a relevat componenta etnografică a operei acestuia.

Dar articolul aniversar amintit mai propune ceva, un excelent portret al omului Caraman, pe care îl reproducem: „Profesorul Caraman este un splendid reprezentant al Moldovei de Jos. Înalt și robust, vigoarea interioară le întrece pe toate. Cu curajul său neînfricat, ar fi fost, cu câteva veacuri în urmă, un faimos căpitan de plăieși acolo la granița dunăreană a Țării de Jos. Căci, înainte de toate, octogenarul ieșean este ceea ce se numește un caracter, tăiat parcă în oțelul cel mai scânteietor. Unul din rarele exemplare în care erudiția se îmbină în modul cel mai armonios cu tăria sufletească. În convorbiri se arată jovial și în același timp foarte prevenitor, de o civilitate desăvârșit urbană, cu respectul nesimulat pentru opinia în dezbatere atunci când nu o împărtășește. Cel ce se apropie întâia oară de profesor ghicește într-însul un bogat fond spiritual, topit într-o bunătate funciară, care se trădează de îndată prin acel aer de bonomie amestecată cu o doză cuminte de naivitate care îi conferă atâta farmec și îl face dintr-o dată simpatic. Capacitatea înăscută de a se bucura de tot ceea ce trezește interes denotă, de asemenea, mult elan, cu rădăcini vânjoase în strămoșii săi din Țara de Jos, căliți în atâtea încăierări cu cotropitorii sudici și răsăriteni. Aparent, profesorul e un om liniștit, cu vorba cumpănită, chiar aplecat spre șaga ce sclipește de inteligență. Dar înlăuntrul său colcăie un vulcan care nu se poate bănuși în manifestările blajine de toate zilele. Abia când profesorul vorbește de Moldova, de soarta ei de atâtea ori vitregă, vulcanul lăuntric erupe cu țâșniri apocaliptice. Atunci, tumultul se dezlănțuie ca o vijelie, ochii i se aprind, gesticulația devine vehementă, iar glasul tună cu cuvinte de foc. Așa tuna și Nicolae Iorga când era purtat de uraganul spiritului său în ebuliție incandescentă și tot astfel trebuie să fi vorbit în divanul domnesc și Miron Costin despre nedreptățile Moldovei”.

Dialogul epistolar Petru Caraman – Ovidiu Bârlea este, cum credem că s-a desprins din aceste însemnări ale noastre, și o contribuție însemnată la cunoașterea biobibliografiei lui Ovidiu Bârlea.

Iordan DATCU